

Kulttuuri kunnan toiminnassa 2021 hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta

PÄÄLÖYDÖKSET

- Kulttuurilainsäädännön ja tietolähteiden käsittely kuntien päätöksenteossa on pääosin yleistynyt.
- Kulttuuritoiminnan tavoitteet ovat mukana yhä useamman kunnan hyvinvointikertomuksessa.
- Kulttuuritoiminnan vastuutahojen nimeäminen ja eri ryhmien huomioonottaminen kulttuuritoiminnassa on kehittynyt myönteiseen suuntaan.
- Kulttuuripalveluiden ja -toiminnan vuosittaisessa raportoinnissa on kehitettävää.
- Kunnissa ja alueilla kulttuuritoiminnan poikkihallinnolliset rakenteet ovat vahvistuneet.

Valtakunnallinen poikkihallinnollinen yhteistyö on nostanut taiteen ja kulttuurin tärkeäksi osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä kunnissa (ks. Houni ym, 2020). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, opetus- ja kulttuuriministeriö ja Suomen Kuntaliitto keräsivät vuonna 2021 toisen kerran tietoa kuntien hyvinvointia ja terveyttä kulttuuritoiminnasta. Tiedot toimitti 279 (95 %) kuntaa.

Tiedot kerättiin terveydenedistämiseksi (TEA) viitekehyksen (sitoutuminen, johtaminen, seuranta ja tarveanalyysi, voimavarat, yhteiset käytännöt, osallisuus, muut ydin-toiminnot) mukaisesti (Ståhl & Rimpelä 2010). Tiedonkeruun tavoitteena on vahvistaa kulttuuritoiminnan sekä taiteen ja kulttuurin keinoin tapahtuvan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön tietopohjaa sekä toiminnan arviointia kunnassa. Kuntakohtaiset tiedot julkaistaan avoimessa TEAviisari-verkkopalvelussa syksyllä 2021 (www.teaviisari.fi).

Tässä raportissa tarkastellaan kuntien kulttuuritoimintaa ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tilannetta vuonna 2021. Soveltuvien osien tietoja verrataan aikaisempaan tiedonkeruuseen.

Tulokset

Kulttuurilainsäädännön ja tietolähteiden käsittely päätöksenteossa on pääosin yleistynyt

Reilu kolmasosa (35 %) kunnista ilmoitti vuonna 2021, että valtuustokaudella 2017–2021 kulttuurin edistämisestä vastaavassa luottamushenkilöhallinnossa oli esitelty ja keskusteltu kuntien kulttuuritoimintalaista (166/2019) (kuviota 1). Lisäystä vuoteen 2019 verrattuna oli 9 prosenttiyksikköä. Peruspalvelujen saatavuuden arviointia kulttuuri- ja kirjastotiloista oli esitelty ja siitä oli keskusteltu 13 prosentissa (laskua 9 prosenttiyksikköä) kunnista ja suositusta taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa seitsemässä prosentissa kunnista (ei muutosta).

Niina Saukko

THL

Esa Pirnes

OKM

Kirsi Kaunisharju

OKM

Vesa Saaristo

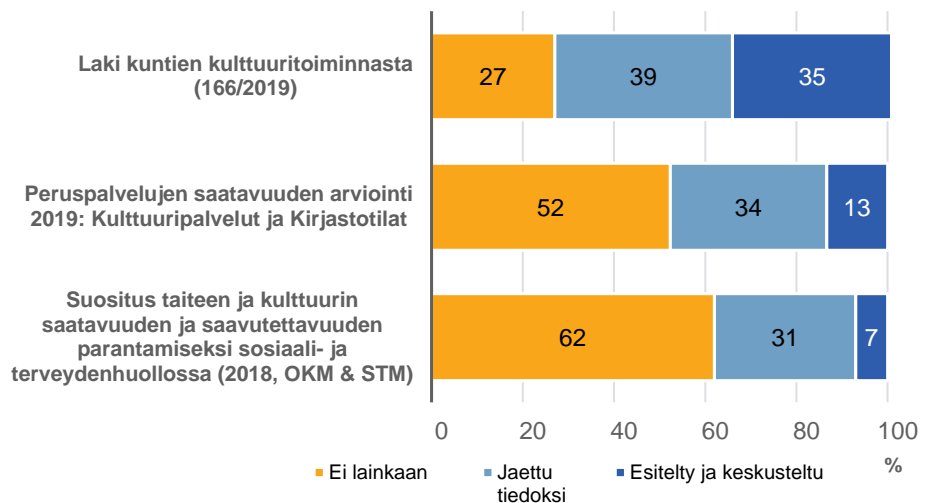
THL

Johanna Vuolasto

Taiteen edistämiskeskus

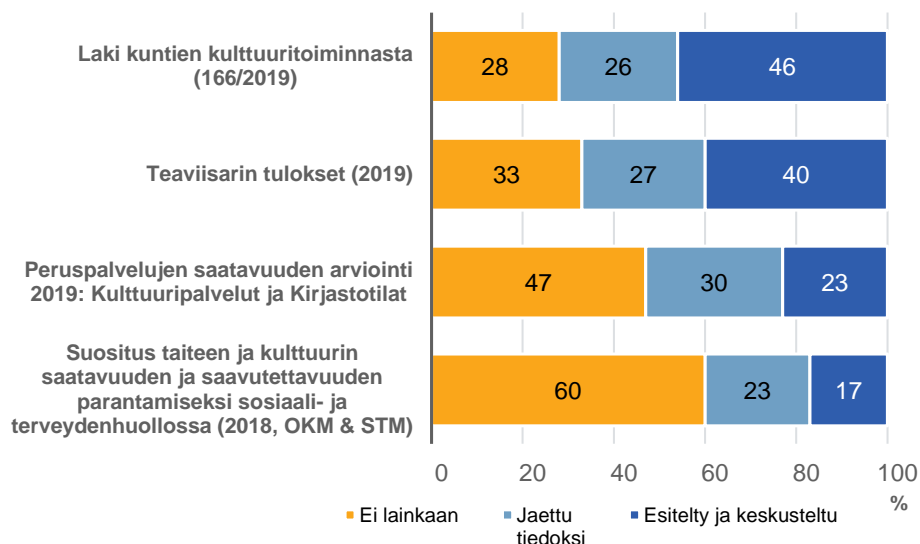
Kirsi Wiss

THL

Kuvio 1. Tietolähteiden ja asiakirjojen käsittely kulttuurin edistämisestä vastaavassa luottamushenkilöhallinnossa valtuustokauden 2017–2021 aikana, kuntien prosenttiosuudet.

Kuntien kulttuurin edistämisestä vastaavan toimialan johtoryhmässä tai työryhmässä oli valtuustokaudella 2017–2019 esitelty ja keskusteltu kuntien kulttuuritoimintalaista (166/2019) 46 prosentissa kunnista (kuviot 2). Lisäystä vuoteen 2019 verrattuna oli seitsemän prosenttiyksikköä. TEAviisarin vuoden 2019 tiedonkeruun tuloksia oli esitelty ja niistä oli keskusteltu 40 prosentissa. Peruspalvelujen saatavuuden arviointia kulttuuri- ja kirjasto-tiloista oli esitelty ja siitä oli keskusteltu 23 prosentissa kunnista (laskua yksi prosenttiyksikkö) ja suositusta taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa vain viidenneksessä (17 %) kunnista (lisäystä kolme prosenttiyksikköä).

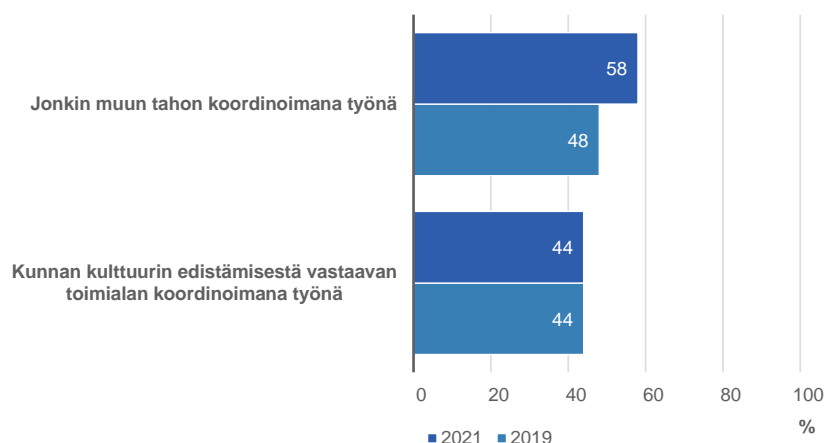
Kuvio 2. Kulttuurin edistämisestä vastaavassa johtoryhmässä tai työryhmässä tietolähteiden ja asiakirjojen käsittely valtuustokauden aikana (2017–2021), kuntien prosenttiosuudet.

Kulttuuritoiminnan tavoitteet mukana yhä useammassa hyvinvointikertomuksessa

Kunnista 73 prosenttia ilmoitti, että laajaan hyvinvointikertomukseen tai vastaavaan sisältyi tavoitteita kulttuuritoiminnasta vuonna 2021. Vastaava luku vuonna 2019 oli 61 prosenttia. Lähes puolella (45 %) kunnista suunnitelma hyvinvointia ja terveyttä edistävästä kulttuuritoiminnasta oli osana laajempaa kokonaisuutta, kuten hyvinvointikertomusta. Vastaava luku vuonna 2019 oli 35 prosenttia.

Kunnissa ja alueilla poikkihallinnolliset rakenteet vahvistuneet

Kunnista lähes puolella (44 %) oli vakiintunut kulttuurin edistämisestä vastaavan toimialan koordinoima poikkihallinnollinen rakenne tai käytäntö, jossa käsitellään hyvinvointia ja terveyttä edistävää kulttuuritoimintaa (kuviot 3). Yli puolet (58 %) kunnista ilmoitti, että vastaava rakenne tai käytäntö on jonkin muun tahon koordinoimaa työtä, kasvua kymmenen prosenttiyksikköä kahden vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna.

Kuvio 3. Kunnan poikkihallinnolliset rakenteet tai käytännöt, joissa käsitellään hyvinvointia ja terveyttä edistävää kulttuuritoimintaa, kuntien prosenttiosuudet vuosina 2019 ja 2021.

Kunnista 68 prosentissa oli vuonna 2021 vakiintunut alueellinen rakenne, jossa käsitellään hyvinvointia ja terveyttä edistävää kulttuuritoimintaa kuntien välisenä yhteistyönä (lisäystä neljä prosenttiyksikköä vuoteen 2019). Maakunnan ja kunnan välisenä yhteistyönä rakenne oli myös 68 prosentissa (lisäystä 17 prosenttiyksikköä). Sairaanhoidopiirin ja kunnan välisenä yhteistyönä rakenne oli 41 prosentissa (lisäystä 15 prosenttiyksikköä) kunnista.

Kunnista 28 prosenttia oli tehnyt päätöksen prosenttiperiaatteen noudattamisesta ja/tai soveltanut sitä rakentamiseen liittyvissä investointihankkeissa tai asuinalueiden kaavoituksessa. Tilanne oli pysynyt käytännössä ennallaan vuoteen 2019 verrattuna.

Kulttuuritoiminnan vastuutahojen nimeäminen on yleistynyt

Kunnista 76 prosenttia oli sopinut, mikä hallinnonala koordinoi hyvinvointia ja terveyttä edistävän kulttuuritoiminnan kokonaisuutta kunnassa (lisäystä kahdeksan prosenttiyksikköä vuoteen 2019 verrattuna). Hyvinvointia ja terveyttä edistävästä kulttuuritoiminnasta vastaava henkilö oli nimetty 70 prosentissa kunnista (lisäystä 12 prosenttiyksikköä).

Kunnista 82 prosenttia (lisäystä neljä prosenttiyksikköä) oli määritellyt vuoden 2021 talousarviossa lasten ja nuorten kulttuuritoiminnan tavoitteet (kuvio 4). Kunnista 70 prosenttia (lisäystä 16 prosenttiyksikköä) oli määritellyt hyvinvointia ja terveyttä sekä osallisuutta edistävän kulttuuritoiminnan tavoitteet. Toiminnan ja talouden suunnittelussa tavoitteiden määrittely eri väestöryhmille oli yleistynyt kahden vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna.

Näin tutkimus tehtiin:

Tiedot perustuvat joka toinen vuosi toteutettavaan tiedonkeruuseen, joka lähetetään Manner-Suomen kunnan kulttuurista vastaaville viranhaltijoille. Tiedonkeruu lähetettiin kaikkiin Manner-Suomen kuntiin (N=293) maaliskuussa 2021. Tiedot saatiin kesäkuun loppuun mennessä 279 (95 %) kunnasta.

Kuntakohtaiset tiedot julkaistaan TEAviisari-verkkopalvelussa (www.teaviisari.fi).

Aineiston laadun ja luotettavuuden kehittämiseksi lomakkeen kahden kysymyksen tiedot tarkistettiin ja käytiin läpi systemaattisesti. Kysymykset olivat:

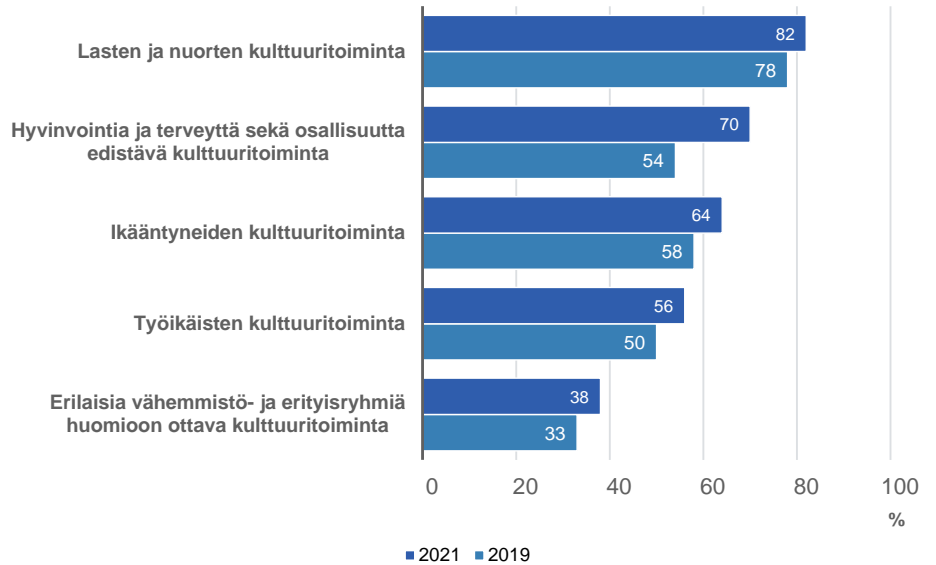
1. Onko kunnassa vakiintuneita poikikahallinnollisia rakenteita tai käytäntöjä (esim. työryhmä/-ryhmiä), joissa käsitellään hyvinvointia ja terveyttä edistävää kulttuuritoimintaa?

2. Onko kunnalla käytössä jokin pysyvä käytäntö, jolla kunta järjestää tai tukee taloudellisesti kunnassa järjestettävää kulttuuriluotsi- tai kulttuurikaveritoimintaa tai muuta vastaavaa vapaaehtoistoimintaa?

Kysymysten Kyllä-vastaukset tarkistettiin käymällä läpi kuntien verkkosivuja. Lisäksi edellä mainitussa kysymyksessä 1 hyödynnettiin keväällä 2021 kunnan johdolle suunnattua tiedonkeruuta väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä.

Tarvittaessa kuntiin oltiin yhteydessä sähköpostilla ja/tai puhelimitse ja kuntia pyydettiin antamaan lisätietoja.

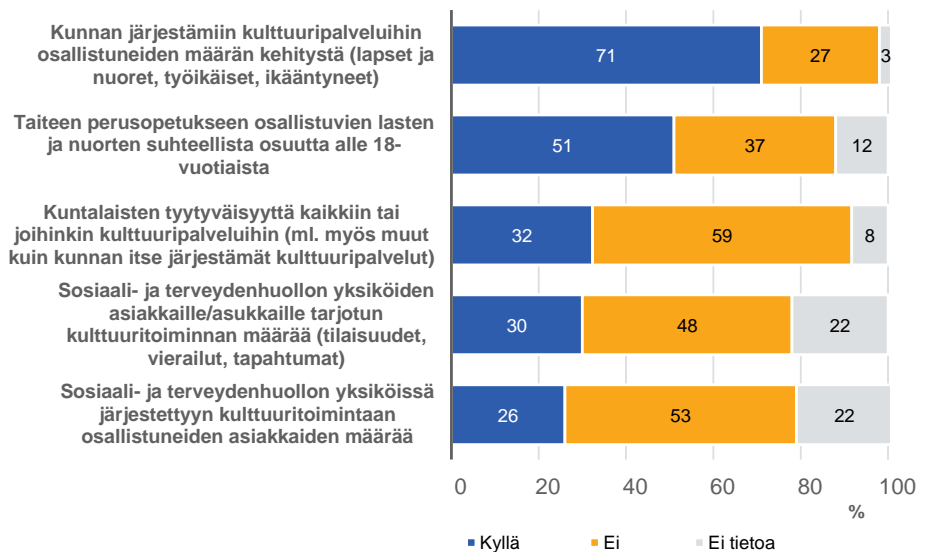
Tarkistettuja tietoja oli yhteensä 282 ja niistä lisätietopyyntö lähetettiin 57 kunnalle. Seitsemään kuntaan lähetettiin tarkistusviesti molemmista kysymyksistä. Tarkistamisen jälkeen virheelliset tiedot korjattiin aineistoon (23 tietoa).

Kuvio 4. Toiminnan ja talouden suunnittelussa (talousarvio) määritelty tavoitteet väestöryhmien huomioimiseksi vuosina 2019 ja 2021, kuntien prosenttiosuudet.

Kulttuuripalveluiden ja -toiminnan raportoinnissa on kehitettävää

Kunnista 71 prosenttia raportoi vuosittain kunnan toimintakertomuksessa, laajassa hyvinvointikertomuksessa tai vastaavassa virallisessa asiakirjassa kunnan järjestämiin kulttuuripalveluihin osallistuneiden määrän kehitystä vuonna 2021 (kuvio 5). Noin puolet (51 %) kunnista raportoi taiteen perusopetukseen osallistuvien lasten ja nuorten suhteellista osuutta alle 18-vuotiaista.

Kuvio 5. Vuotuinen raportointi kunnan toimintakertomuksessa, laajassa hyvinvointikertomuksessa tai vastaavassa kunnan virallisessa asiakirjassa, kuntien prosenttiosuudet.

Pysyvät käytännöt yhä useammassa kunnassa

Kunnista 76 prosenttia ilmoitti, että vuonna 2021 käytössä oli pysyvä käytäntö, jolla asukkaiden on mahdollista osallistua verkon kautta välitettäviin kulttuuripalveluihin ja -tapahtumiin (kuvio 6). Kunnista 72 prosenttia ilmoitti järjestäneensä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköihin kulttuuritoimintaa. Kunnista 39 prosenttia ilmoitti tukevansa taloudellisesti vaikeassa elämäntilanteessa olevien osallistumista kulttuuritapahtumiin. Joka viides (18 %) kunta järjesti tai tuki taloudellisesti kunnassa järjestettävää kulttuuriosallistumista edistävää kulttuuriluotsi- tai kulttuurikaveritoimintaa tai muuta vastaavaa vapaaehtoistoimintaa vuonna 2021.

Kuvio 6. Kulttuuritoimintaan osallistumisen tukeminen vuosina 2019 ja 2021, kuntien prosenttiosuudet.

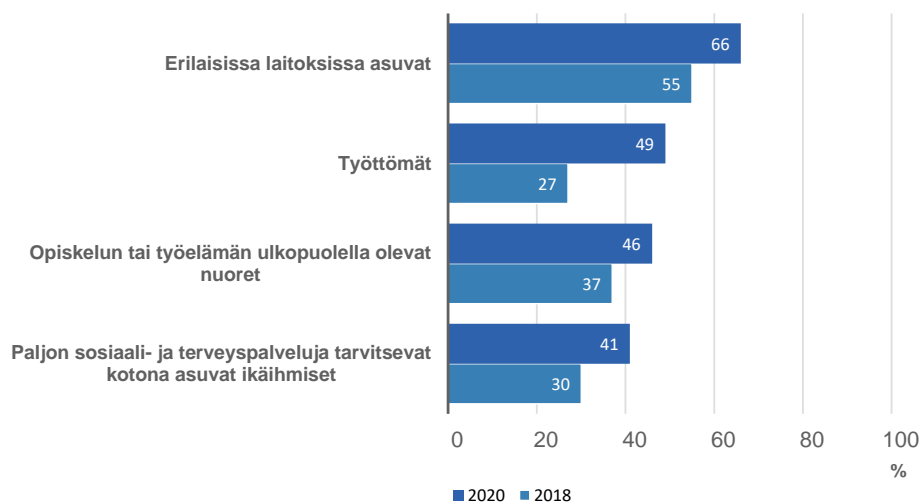
Kulttuuripalveluista vastaava johtava viranhaltija käytti kulttuuritoiminnan hoitamiseen vähemmän kuin yhden työpäivän viikossa 34 prosentissa (lisäystä 12 prosenttiyksikköä) kunnista vuonna 2020. Noin joka viidennessä (22 %) kunnassa johtava viranhaltija hoiti päätoimisesti kulttuuritoimintaa. Vastaava luku oli 16 prosenttia vuonna 2018. Joka toisessa kunnassa (49 %) ei ollut johtavan viranhaltijan lisäksi muuta kulttuuritoiminnan henkilöstöä vuonna 2020.

Kulttuuritoiminnan ja kulttuuritoimijoiden yhteistyössä vaihtelua

Joka toisessa kunnassa (49 %) toimi kunnan säännöllisesti koolle kutsuma kulttuuritoimijoiden ja kunnan yhteiskokous vuonna 2021. Lisäystä vuoteen 2019 verrattuna oli yhdeksän prosenttiyksikköä. Noin joka seitsemännessä (14 %) kunnassa kokoontui säännöllisesti kulttuuritoimijoiden ja kunnan yhteinen nimetty asiantuntijaelin. Vuonna 2019 vastaava osuus oli 19 prosenttia.

Kulttuuripalveluissa eri ryhmien huomioonottaminen kehittynyt myönteiseen suuntaan

Yleisimmin kunnat ottivat kulttuuripalveluiden järjestämisessä huomioon erilaisissa laitoksissa asuvat henkilöt (66 %) vuonna 2020 (kuvio 7). Kunnista 49 prosenttia otti huomioon kulttuuripalveluiden järjestämisessä työttömät ja 46 prosenttia opiskelun tai työelämän ulkopuolella olevat nuoret. Eri ryhmien huomioonottaminen oli kehittynyt myönteisesti kahden vuoden seuranta-ajalla. Noin puolet (51 %) kunnista tarjosi aikuisten taiteen perusopetusta kunnassa.

Kuvio 7. Kulttuuripalveluiden järjestämisessä huomioitavat ryhmät vuosina 2018 ja 2020, kuntien prosenttiosuudet.

Yleisimmin kunnat viestivät kuntalaisille kohdennetusti hyvinvointia ja terveyttä edistävien kulttuuripalveluiden tarjonnasta (74 %) vuonna 2021. Noin puolet (53 %) kunnista viesti hyvinvointia ja terveyttä edistävien kulttuuripalveluiden tarjoajista ja 41 prosenttia kunnista viesti taiteen ja kulttuurin vaikutuksista hyvinvointiin ja terveyteen. Kunnista 55 prosenttia ilmoitti, että kulttuurin vastaavat viranhaltijat ovat osallistuneet päätösten vaikutusten ennakkoarviointiin vuonna 2020.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Kuntien kulttuuritoiminta vahvistaa kunnissa tehtävää hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä. Kulttuurilainsäädännön ja tietolähteiden käsittely kuntien päätöksentekotasolla oli pääosin yleistynyt vuoden 2019 tilanteeseen verrattuna. Myös kulttuuritoiminnan tavoitteet olivat mukana yhä useamman kunnan hyvinvointikertomuksessa. Kulttuuritoiminnan vastuutahojen nimeäminen ja eri ryhmien huomioonottaminen kulttuuritoiminnassa oli kehittynyt myönteiseen suuntaan.

Kulttuuripalveluiden ja -toiminnan vuosittaisessa raportoinnissa kunnan toimintakertomuksessa, laajassa hyvinvointikertomuksessa tai vastaavassa virallisessa asiakirjassa on kuitenkin kehitettävää. Kuntien välillä oli vaihtelua kulttuuritoiminnan ja kulttuuritoimijoiden säännöllisessä yhteistyössä. Myös kunnan säännöllisesti koolle kutsuman kulttuuritoimijoiden ja kunnan yhteiskokouksen yleisyydessä oli eroja.

Aiempaa useammalla kunnalla oli pysyvä käytäntö kuntalaisten kulttuuripalveluihin osallistumisen tueksi. Vaikeassa elämäntilanteessa olevat kuntalaiset pääsivät maksutta tai alhaisella pääsymaksulla kulttuuritapahtumiin esimerkiksi Kaikukortilla tai Kimmoke-rannekkeella yleisemmin kuin kaksi vuotta sitten. Toisaalta kunnat ilmoittivat järjestävänsä tai tukevansa kunnassa järjestettävää kulttuuriluotsi- tai kulttuurikaveri tai muuta vastaavaa vapaaehtoistoimintaa aiempaa vähemmän.

Aiempaa useamman johtavan viranhaltijan työpanos kulttuuritoiminnan hoitamiseen oli kasvanut. Samaan aikaan kulttuuritoiminnan muun henkilöstön määrä oli kuitenkin laskeutunut.

Kerätyt tiedot kertovat kulttuuritoiminnan edistämisen tilanteesta kunnissa. Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin huomioitava, että tiedonkeruu toteutettiin koronaepidemian aikana keväällä 2021. Tulokset osoittavat jatkoselvityksen tarpeellisuuden myös tulevaisuudessa. Vuodelle 2023 suunniteltu seuraava tiedonkeruu tuottaa arvokasta lisätietoa kuntien kulttuuritoiminnan tilanteen kehityksestä.

Lähteet

Houni P, Turpeinen I & Vuolasto J. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki. <https://www.taike.fi/fi/kulttuurihyvinvointikirja>

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-599-0>

Peruspalveluiden saatavuuden arviointi 2019: Kulttuuripalvelut ja Kirjastotilat. <https://www.patio.fi/web/pepa-2019-valtakunnallinen>

Perustaulukot tuloksista aluehallintovirastojen, maakuntien aluejaon ja tilastokeskuksen kuntaryhmituksen mukaisesti
<http://www.teaviisari.fi/kulttuuri>

Saukko N, Pirnes E, Kaunisharju K, Hakamäki P, Ikonen J, Saaristo V, Vuolasto J, Wiss K & Ståhl T. Kulttuuri kunnan toiminnassa 2019 hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta. Tutkimuksesta tiiviisti 45, 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-409-7>

Ståhl T & Rimpelä M. 2010. Väestön terveyden edistäminen kunnan tehtävänä. Teoksessa Ståhl T & Rimpelä A. (toim.) Terveyden edistäminen tutkimuksen ja päätöksenteon haasteena. THL Teema 9/2010.

TEAvisari. www.teaviisari.fi

Tämän julkaisun viite:

Saukko N, Pirnes E, Kaunisharju K, Saaristo V, Vuolasto J & Wiss K. (2021) Kulttuuri kunnan toiminnassa 2021 hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta. Tutkimuksesta tiiviisti 68/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ
UNDERSVINGS- OCH KULTURMINISTERIET

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-343-762-3 (painettu)

ISSN 1798-0070 (painettu)

ISBN 978-952-343-763-0 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-763-0>